

RAGNAR NURKSE (TAAS)AVASTAMINE

Kalev Kukk

1999. aastal, kui valiti Eesti 20. sajandi suurmehi, nende hulgas ka teadlasi ja majandustegelasi, ei kerkinud kordagi üles Ragnar Nurkse nimi. Taas kord leidis kinnitust kõnekäänd, et ükski prohvet pole kuulus omal maal. Juhtum on seda kummalisem, et Ragnar Nurkse on ainus tõeliselt maailmamainega eesti soost majandusteadlane ja vahest isegi rahvusvaheliselt üks kõige tuntumaid eesti teadlasi üldse.

Põhjusti ja põhjendusi juhtunu kohta võib tuua mitmeid. Lahkus ju Ragnar Nurkse Eestist juba 1928. aastal ja kogu tema teaduslik tegevus jäi väljapoole Eestit. Teiseks tema varajane surm ja Eestit ümbritsenud raudne eesriie, mis oli iseäranis tihe ühiskonnateaduste ja -teadlaste suhtes. Paradoksaalsel kombel on Ragnar Nurkse tänase Eesti jaoks avastanud suuresti ajaloolased¹. Nurksele endale on pühendatud vaid nüüdseks unustatud, 1969. aastal ilmunud ja tollast ideoloogilist pitserit kandnud Ilmar Ehini lühiartikkel ning käesoleva loo autori 2000. aastast pärinev ajaleheartikkel². Korra varem, 1991. aasta lõpu suurte segaduste aegu, tutvustas Ardo Hansson leheveergudel Ragnar Nurkse silmade läbi Läti 1920. aastate alguse rahareformi ja stabiliseerimiskogemusi³. Tõsi, Eesti Entsüklopeedia VI ja XIV köites võib märksõna *Ragnar Nurkse* alt leida temast siiski mõnerealise ülevaate. R. Nurkse jäi üldiselt kõrvale ka väliseesti ringkondadest.

Kõige põhjalikumaks ülevaateks Ragnar Nurkse elust ja tööst on ilmselt professor Gottfried Haberleri kirjutatud sissejuhatus 1961. aastal Harvardi Ülikooli poolt üllitatud R. Nurkse artiklite ja loengute mälestuskogumikule *Equilibrium and Growth in the World Economy* ("Tasakaal ja kasv maailmamajanduses")⁴. R. Nurkse kui majandusteadlase suurus näitavad aga eelkõige tema isikuartiklid sellistes tuntud leksikonides nagu *The New Palgrave. A Dictionary of Economics* ja Mark Blaugi toimetatud *Who's Who in Economics. A Biographical Dictionary of Major Economists 1700–1986*⁵. Muide, Ragnar Nurkse kui "ameerika majandusteadlase" isikuartikli võib leida ka Moskvas akadeemik Leonid Abalkini toimetamisel ilmunud *Ekonomitšeskaja entsiklopedijas*⁶.

Enim kõnelevad Ragnar Nurksest loomulikult tema enda teadustööd, kusjuures tuleb arvestada, et Rahvasteliidu perioodil jäid tema uurimused anonüümseiks, välja arvatud

¹ Made, V. "Külaelisena maailmapoliitikas. Eesti ja Rahvasteliit 1919–1946". Tartu, 1999; Valge, J. "Lahtirakendamine. Eesti Vabariigi majanduse stabiliseerimine 1918–1924". Tallinn, 2003.

² Ehin, I. "Ragnar Nurkse – rahvusvaheliselt tunnustatud majandusteadlane Eestist" (raamatus "Majandusteadus ja rahvamajandus. Aastaraamat 1967/68". Tallinn, 1969, lk 343–345; Kukk, K. "Kuhu jäi suurmees Ragnar Nurkse?" Äripäev, 21. detsember 2000.

³ Hansson, A. "Kuidas Läti oma majandust stabiliseeris". Postimees, 16. oktoober 1991.

⁴ *Equilibrium and Growth in the World Economy. Economic essays by Ragnar Nurkse*. Cambridge, 1961, lk VII–XII.

⁵ *The New Palgrave. A Dictionary of Economics*. Vol 3. London, New York, 1987 (ja hilisemad trükid); *Who's Who in Economics. A Biographical Dictionary of Major Economists 1700–1986*. Cambridge, 1986.

⁶ *Ekonomitšeskaja entsiklopedija*. Peatoimetaja L. I. Abalkin. Moskva, 1999.

kaks erandit. Princetoni Ülikooli professor Jacob Viner on öelnud: “Kõik, mida Nurkse kirjutas, oli oluline. Ta tõi oma uudsete vaadetega rahvusvahelisse majandusse erilise kvaliteedi, spekulatiivsete arutluste aruka tasakaalustamise empiirilise tõestusmaterjaliga ja standardsete analüütiliste vahendite originaalsed rakendused. Tema ideedel on olnud märkimisväärne mõju teistele majandusarengu rahvusvaheliste aspektide uurijatele ja need on osutunud paljude väitluste keskmeks nüüdisaegses kirjanduses.”⁷

■ Elulooline taust ■

Ragnar Nurkse sündis 5. oktoobril (vana kalendri järgi 22. septembril) 1907. aastal Käru vallas Virumaal, sünnitunnistuse järgi metsniku Wilhelm (Villem) Nurkse pojana. Avalikkusele on rohkem tuntud tema ema Victoria Clanman-Nurkse (1882–1964), New Yorgis tegutsenud laulupedagoog ja väliseesti seltskonnategelane, kes oli muuhulgas valitud ka Eesti Rahvuskomitee Ühendriikides 3. ja 4. Esinduskogusse. Tollaseid olusid arvestades – ta oli pärit rannarootslaste seast, sündinud Läänemaal Võnnu külakooli õpetaja tütreana – oli Victoria Nurkse saanud väga hea hariduse. Ta oli lõpetanud gümnaasiumi ja hiljem ka Tallinna Konservatooriumi lauluklassi ning täiendanud end nii keelte kui muusika alal. Ragnar Nurkse kujunemist ja hilisemat eduteed arvestades on raske selles ülehinnata tema ema osa. Seda kas või R. Nurkse väidetavalt suurepärase keelteoskuse osas. Ta olevat vallanud seitset keelt, neist viit perfektselt: eesti keelt emakeelena, rootsi keelt ema noorpõlve keelena, saksa keelt, milles ta omandas keskhariduse, ning loomulikult inglise ja prantsuse keelt. Lisaks neile olevat ta osanud veel päris korralikult ka vene ja itaalia keelt.

Ragnar Nurkse

1926. aastal lõpetas Ragnar Nurkse saksakeelse Tallinna T(D)oomkooli (*Domschule zu Reval*) niivõrd heade hinnetega, et omandas avalikkude keskkoolide seadusest tulenevalt õiguse ilma eksamiteta ülikooli astuda. Samal aastal asuski ta õppima Tartu Ülikooli õigusteaduskonda, mis andis tollal ka majandusteadusliku hariduse (matrikli number 7957). Formaalselt oli R. Nurkse Tartu Ülikooli üliõpilane 1. novembrini 1929, olles sooritanud selle aja jooksul siiski vaid ühe eksami – õiguse üldõpetuses (professor Jüri Uluots) hindele *maxime sufficit*.

Tartu Ülikooliga seondub Ragnar Nurkse kui tippmajandusteadlase elus ka üks paradoksaalsemaid seiku – nimelt jäi tal professor Mihhail Kurtšinski (Kurtchinsky) poliitilise ökonomia

⁷ Vt *Equilibrium and Growth in the World Economy. Economic essays by Ragnar Nurkse*. Cambridge, 1961, kaaneümbris.

eksamil 11. septembril 1928, otsustades õigusteaduskonnaksamiprotokollide järgi, tulemus saamata⁸. Kas Nurkse lahkus eksamiilt ise või palus professor Kurtšinski tal veel õppida ja kunagi hiljem tagasi tulla, seda teadsid ilmselt vaid asjaosalised.

■ Lahkumine Eestist ■

Ülikooliõpingud Tartus kujunesid Ragnar Nurkse jaoks siiski vaid episoodiliseks. Juba Tartu Ülikooli üliõpilasena läks ta Edinburghi (Šotimaa). Sealt 12. mail 1929 õigusteaduskonna dekanaadile saadetud kirjas palub ta pikendada eksamitähhtaegu sügiseni, sest, nagu ta kirjutab, "mul ei olnud kahjuks kuidagi võimalik kevadisteksksamiteks Tartusse jõuda, kuna mul siin teenistuslised kohustused on, mis mind praegusel silmapilgul ei lubanud siit lahkuda, ja ma peale selle Edinburghi ülikoolis ühe kursuse võtan, mida praegu katkestada oleks raske."⁹

Elu tegi R. Nurkse algsetesse kavatsustesse omad korrektiivid. Tartu Ülikooli ta enam tagasi ei pöördunud ja asus samal aastal lõplikult õppima läbi aegade väga kõrge majandusteadusliku mainega Edinburghi Ülikooli. Selle lõpetas ta 1932. aastal majandusteadlasena väga heade hinnetega, pidades end professor F. W. Ogilvie õpilaseks. Pole välistatud, et otsust Edinburghi jäämise kasuks mõjutas ka asjaolu, et 1928. aastal olid ta vanemad emigreerunud Eestist Kanadasse.

1932.–1934. aastal täiendas Ragnar Nurkse end Carnegie ja Van Dunlo stipendiaadina Viinis ja Genfis. 1933. aastal ilmus ka tema esimene teadusartikkel *Ursachen und Wirkungen der Kapitalbewegungen* ("Kapitali liikumise põhjused ja tagajärjed")¹⁰. Kaks aastat hiljem andis Austria Konjunkturiuuringute Instituut¹¹ samal teemal välja R. Nurkse esimese monograafia *Internationale Kapitalbewegungen* ("Kapitali rahvusvaheline liikumine")¹².

Ragnar Nurkse enda sõnutsi kujutab see uurimus endast katset käsitleda rahvusvahelisi kapitalivoogusid üldise majandusteooria raames võimalikult ulatuslikult ja süsteemselt¹³. Juba selle raamatu eessõnas viitab ta heale ja tihedale koostööle professor Gottfried Haberleriga, kes, nagu juba mainitud, oli hiljem, 1961. aastal, Harvardi Ülikooli väljandena avaldatud R. Nurkse mälestuskogumiku *Equilibrium and Growth in the World Economy* üks toimetajaid. Lisaks Haberlerile puutus ta Viini perioodil kokku selliste Austria koolkonna juhtivate majandusteadlastega nagu Ludwig von Mises, August Friedrich von Hayek, Fritz Machlup, Oskar Morgenstern jt, kes mõjutasid kaheldamatult ka tema majandusideoloogilisi vaateid. R. Nurkse Viini-aastail ilmunud töid on professor Haberler hiljem nimetanud pre-keinsistlikeks¹⁴.

⁸ EEA (Eesti Rahvusarhiivi Ajalooarhiiv): fond 2100, nimistu 10, säilik 160.

⁹ Samas.

¹⁰ Nurkse, R. *Ursachen und Wirkungen der Kapitalbewegungen*. Zeitschrift für Nationalökonomie. V. 1933.

¹¹ Österreichisches Institut für Konjunkturforschung.

¹² Nurkse, R. *Internationale Kapitalbewegungen*. Viin, 1935.

¹³ Samas, lk V.

¹⁴ *Equilibrium and Growth in the World Economy. Economic essays by Ragnar Nurkse*. Cambridge, 1961, lk X.

Ilmselt võiks seda perioodi Ragnar Nurkse kujunemises nimetada üldse pre-keinsistlikuks. Seda õigustaksid ka Austria koolkonna mitme esindaja hilisemad väited, et paljud koolkonna tähtsamad ideed on edukalt absorbeeritud keinsistlikku peavoolu. Prefiksi *pre* põhjendatust Austria ajajärgu kontekstis kinnitab kas või asjaolu, et monograafia *Internationale Kapitalbewegungen* eessõnas mainib Nurkse enda tugeva mõjutajana Bertil Ohlini uurimusi.

■ Rahvasteliidu aastad ■

Viinis olles kandideeris Ragnar Nurkse omal algatusel ning Edinburghi ja Viini Ülikooli soovituskirjade toel edukalt ametikohale Rahvasteliidu sekretariaadis Genfis, olles üldse üks vähestest eestlastest Rahvasteliidu ameteis, sekretariaadis aga tol hetkel ainus Eesti kodanik¹⁵. Teatades Nurksele esialgu küll vaid aastase teenistuslepingu sõlmimisest, kirjutab Rahvasteliidu tollane peasekretär Joseph Avenol talle 24. jaanuaril 1934: “Mul on heameel teatada Teie määramisest Rahvasteliidu sekretariaadi ajutiseks teenistujaks esimese astme ametniku kohustes. Nimetatud määramine jõustub 1. maist 1934 ja kehtib üks aasta. Katseajaks on Teie teenistuse esimesed kuus kuud. Teie palk on 11 400 Šveitsi franki aastas”¹⁶.

Kui Ragnar Nurkse oli edukalt läbinud katseaja, tehti talle ettepanek sõlmida nüüd juba pikaajaline teenistusleping tähtajaga seitse aastat. Eestit kui Rahvasteliidu liikmesriiki teavitab sellest peasekretär Joseph Avenoli kiri Eesti alalisele esindajale Rahvasteliidus August Schmidtile (hilisema nimega Torma) 1. märtsist 1935. Kirjas hinnatakse kõrgelt R. Nurkse senist tööd ning palutakse mõistmist ja toetust¹⁷. Nimelt olid probleemid ilmnunud sealt, kust neid vahest kõige vähem oodata oli: Nurkse pidi Eesti kodanikuna läbima kohustusliku kaitseväeteenistuse. Uue teenistuslepingu eelduseks oli see, et ta ei oleks sunnitud kaitseväeteenistuse kohustuse täitmise pärast oma teenistust Rahvasteliidus katkestama.

R. Nurkse kaitseväeteenistuse küsimus tõi endaga kaasa pika kirjavahetuse ja päris korraliku tüli kaitse- ja välisministeeriumi vahel. Kaitseminister kindralmajor Paul Lill heitis oma kirjas 11. maist 1935 välisminister Julius Seljamaale ette vildakat valikut: “Rahvasteliidu sekretariaadis Eesti kodanikult koha omamine on kahtlemata kasulik. Kuid seda enam peaks sellistele kohtadele paigutama isikuid, kes oma sundaja kaitseväes on juba ära teeninud.”¹⁸ Välisministri vastus 21. maist 1935 kõlas: “Rahvasteliidu sekretariaati ei saa ükski valitsus oma kodanikke ametisse paigutada ja R. Nurkse ei ole ka ühegi Eesti asutuse poolt sinna paigutatud, vaid tema on omal jõul omale Inglismaal kõrgema hariduse omandanud ja Rahvasteliidu poolt ametisse võetud tema isikuliste väljapaistvate omaduste tõttu teenistuslikul alal. Kui kaitseväeteenistus peaks takistama R. Nurkse

¹⁵ Vt ka Made, V. “Küüalisena maailmapoliitikas. Eesti ja Rahvasteliit 1919–1946”. Tartu, 1999, lk 117–118.

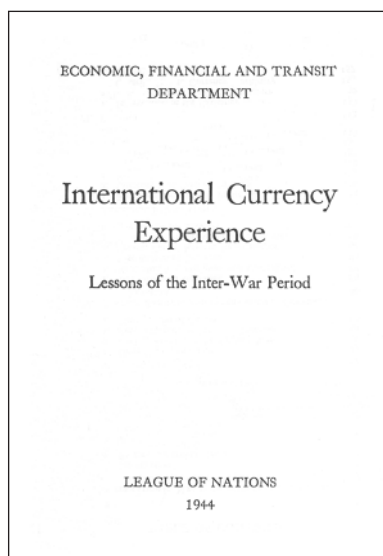
¹⁶ ERA: fond 957, nimistu 8, säilik 1321.

¹⁷ Samas.

¹⁸ Samas.

teenistuslepingu sõlmimist Rahvasteliiduga, siis ei ole meil võimalust teda asendada mõne teise Eesti kodanikuga”¹⁹.

Sellest vaidlusest pärineb ka ilmselt esimene kõrgetasemeline argumenteeritult positiivne hinnang Ragnar Nurksele. Oma kirjas August Schmidtile 22. juunist 1935 annab Rahvasteliidu finantsosakonna ja majandusuuringute talituse direktor Alexander Loveday tollal alles 27aastasele Nurksele hiilgava iseloomustuse: “...minu arvates on Nurkse tõeline avastus ja loodetavasti tõestab ta oma tegelikku väärtust Rahvasteliidule niipea, kui asjaolud lubavad meil temaga teenistuslepingu sõlmida. Temas on õigupoolest midagi ootamatult haruldast, täpsemalt see eripärane mõttelaad, mis on oodatud meie uurimistöös, samuti nii erakordne keelteoskus kui ka esmaklassiline haridus. Ta on tõestanud mulle enda üsna tavatut kasulikkust oma suutlikkuse ja ettevalmistuse, samuti ka kiire taibukusega. Ma võin suunata teda ühelt teemalt teisele, kui tööpinge seda nõuab, kui just keegi teine osakonna töötajast pole otseselt selle täitmiseks ette nähtud”²⁰.

Õnneks lõppes kahe ministeeriumi vaheline tüli välisministeeriumi ja Eesti riigi huvide pealejäamisega. Ragnar Nurkse jätkas oma teenistust 1. astme ametnikuna (ametiaste, mille suhtes näiteks Šveitsis kehtis juba diplomaatiline puutumatus) Alexander Loveday alluvuses. 21.–24. augustini 1937, kui Rahvasteliidu peasekretär Joseph Avenol külastas Eestit, kuulus delegatsiooni ka Nurkse. Tema töö Rahvasteliidus jätkus ka pärast organisatsiooni tegevuse faktilist katkemist seoses Teise maailmasõja puhkemisega, siis aga juba Ameerika Ühendriikides Princetonis. Just

Princetoni perioodist pärinevad tema kaalukaimad uurimused rahvusvahelise rahanduse valdkonnas: *International Currency Experience: Lessons of the Inter-War Period* (“Rahvusvaheline rahanduskogemus: õppetunde sõdadevahelisest perioodist”)²¹ ja *The Course and Control of Inflation: A Review of Monetary Experience in Europe after World War I* (“Inflatsiooni kulg ja kontroll: ülevaade monetaarsest kogemusest Euroopas pärast Esimest maailmasõda”)²².

Kuigi kumbki neist Rahvasteliidu egiidi all avaldatud uurimustest ei ilmunud otseselt Ragnar Nurkse nime all, viidatakse neile hiljem klassikaks kujunenud raamatuile, kus on analüüsitud maailma rahasüsteemide arengut kahe maailmasõja vahel kui hinnalist õppetundi nüüd juba Teise maailmasõja järgses kontekstis, ikkagi Ragnar Nurkse järgi.

¹⁹ Samas.

²⁰ Samas.

²¹ *International Currency Experience: Lessons of the Inter-War Period*. League of Nations. Princeton, 1944.

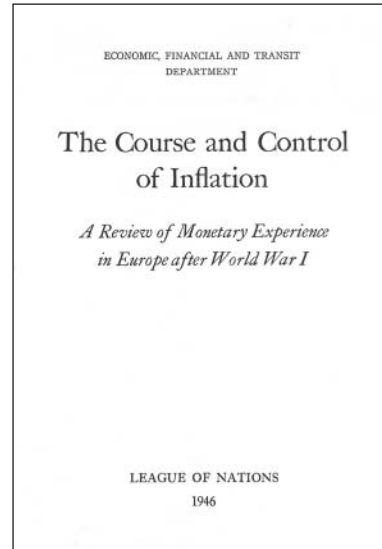
²² *The Course and Control of Inflation: A Review of Monetary Experience in Europe after World War I*. League of Nations. Princeton, 1946.

Nimelt on tema märgitud põhiautorina mõlema raamatu eessõnas. 249-leheküljelise uurimuse *International Currency Experience: Lessons of the Inter-War Period* üheksast peatükist on Nurkse kirjutanud kaheksa (6. peatüki – lk-d 143–161 autoriks on professor William Adam Brown) ning 132-leheküljelisest *The Course and Control of Inflation: A Review of Monetary Experience in Europe after World War I* esimese, n-ö teoreetilise osa (lk-d 3–84). Viimatimainitud raamatu teise ehk deskriptiivse osa autor on A. Rosenborg. Need kaks raamatut on tegelikult vaid osa R. Nurkse arvukatest, kuid paratamatult anonüümseiks jäänud kirjutistest Rahvasteliidu trükistes.

Professor Erik Lundberg Rootsist on pidanud Ragnar Nurkse raamatut *International Currency Experience: Lessons of the Inter-War Period* üldse parimaks kahe maailmasõja vahelisi rahandussuhteid käsitlevaks uurimuseks²³. Samale järeldusele on jõudnud näiteks ka Princetoni Ülikooli professor Harold James²⁴.

Viiteid sellele raamatule, ja seda Ragnar Nurkse nime järgi, võib seni ajani kohata väga paljudes rahvusvahelise majanduse või rahvusvaheliste rahandussuhete probleemidele pühendatud tunnustatud uurimustes ja vastavates õpikutes (Wilfred J. Ethier, Harold James, Paul Krugman, Manfred Willms jt). Professorite Hans-Joachim Jarchowi ja Peter Rühmanni järgi avas just R. Nurkse oma kriitikaga ujukursside aadressil raamatus *International Currency Experience: Lessons of the Inter-War Period* igavese väitluse teemal fikseeritud *versus* ujuv vahetuskurss²⁵. Ragnar Nurkse töödele on omal ajal osundanud ka NSV Liidu majandusteadlased. Loomulikult tehti seda, nagu tol ajal kombeks, koos trafaretse märkusega “neid kriitiliselt analüüsid”²⁶.

Pärast Rahvasteliidu tegevuse ametlikku lõpetamist 1946. aastal oli Ragnar Nurkse lühikest aega ka vastloodud Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni teenistuses.

■ Akadeemiline karjäär ■

Rahvasteliidu aastail kaitses Ragnar Nurkse ka doktoriväitekirja. Miskipärast on see, tõsi küll, puhtformaalne etapp tema hiilgavas teadlasekarjääris jäänud tähelepanuta. Alates 1945. aastast tegutses Nurkse külalislektorina New Yorgi Columbia Ülikoolis. 1947. aastal

²³ Nurkse, R. *Patterns of Trade and Development. Wicksell Lectures 1959*. Stockholm, 1959, lk 7.

²⁴ James, H. *International Monetary Cooperation Since Bretton Woods*. Washington DC, Oxford/New York, 1996, lk 98.

²⁵ Jarchow, H.-J., Rühmann, P. *Monetäre Aussenwirtschaft. II. Internationale Währungspolitik*. Göttingen, 1993, lk 198.

²⁶ Vt nt Atšarkan, V. V. *Valjutnoje kursõ v ekonomike sovremennogo kapitalizma*. Moskva, 1986, lk 5.

valiti ta sama ülikooli korraliseks professoriks, kellena ta tegutses kuni surmani. Muide, R. Nurksele olevat pakutud ka kõrget ametiposti tollal vastloodud Rahvusvahelises Valuutafondis, kuid ta otsustas siiski akadeemilise karjääri kasuks²⁷. Columbia Ülikoolis töötades tegeles Nurkse esialgu oma Rahvasteliidu uurimustest välja kasvanud rahvusvahelise majanduse probleemidega²⁸. Samuti esines ta selles valdkonnas loengutega paljudes Euroopa ülikoolides. 1954.–1955. aastal saadud õppepuhkus möödus peamiselt Oxfordi Ülikooli Nuffieldi kolledžis.

Aegamööda pühendus Ragnar Nurkse üha enam arenguökonomikale, kus tema nimega seostatakse tasakaalustatud kasvu teooria väljatöötamist. Sel teemal pidas ta korduvalt loenguid Lõuna-Ameerika ülikoolides, Türgis, Egiptuses ja mujalgi. Need uurimused ja loengud võtab 163 leheküljel suuresti kokku tema kolmas klassikaks kujunenud raamat *Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries* (“Kapitali moodustumise probleeme vähearenenud riikides”)²⁹. Nimetatud monograafia on tõlgitud ka hispaania, portugali ja jaapani keelde. Sellele 1952. aasta juulis kirjutatud eessõnas viitab ta muide oma suhetele teise rahvusvaheliselt tunnustatud eestlasest rahanduseksperdi professor Nikolai Kõstneriga, kes töötas tollal Egiptuse Rahvuspanka majandusuuringute osakonna juhatajana.

Ka tasakaalustatud kasvu teooria valdkonnas saavutas ta üleüldise tunnustuse ning talle viidatakse sageli näiteks kõrvuti Gunnar Myrdaliga. Samas rõhutatakse, et Ragnar Nurkse kuulus nende arenguökonomika teoreetikute hulka, kes vastustasid keskpiaanimajanduse. Palgrave’i leksikoni jaoks R. Nurkse isikuartikli kirjutanud Kaushik Basu seab viimatimainitud raamatu olulisuselt isegi Rahvasteliidu aegadel kirjutatust ettepoole³⁰.

Ragnar Nurkse oli hinnatud ja nõudlik õppejõud, keda samal ajal olevat iseloomustanud äärmine tagasihoidlikkus. Professor Nurkse loengute kuulajaskond olevat olnud arvukam kui teiste, sama ainet käsitlenud õppejõudude oma. New Yorgi Vaba Eesti Sõna andis oma järelehüüdes R. Nurksele ülivõrdes hinnangu: “Prof Nurkse polnud üks hinnatud oma õpilaste poolt, vaid rahvusvaheliselt kõrgelt tunnustatud majandusteadlane. On selge, et sellise kuulsuse taga, kodus ja võõrsil, peab olema põhjus – põhjus, mis tõmbab kaasa tudengite hulki, mis eraldab üht teadlast teisest. Kokkuvõtlikult võiks nentida, et nende otsitud põhjuste hulgas esinevad: põhjalik rahvusvahelise majanduse teooria ja praktika tundmine, ideede originaalsus, selge ja võltsimatu visioon probleemistikust, julge ja konstruktiivne prognoos, loogiline ettekandmise võime ja lõpuks õppejõu isiksuse külgetõmbejõud”³¹.

²⁷ Nurkse, R. *Equilibrium and Growth in the World Economy. Economic essays by Ragnar Nurkse*. Cambridge, 1961, lk VIII.

²⁸ Vt nt Nurkse, R. *Domestic and International Equilibrium*. Kogumikus *The New Economics*. Seymour E. Harris (toim). New York, 1947; Nurkse, R. *International Monetary Policy and the Search for Economic Stability*. Kogumikus *American Economic Review. Papers and Proceedings*. XXXVII. Mai 1947.

²⁹ Nurkse, R. *Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries*. Oxford/New York, 1953.

³⁰ *The New Palgrave. A Dictionary of Economics*. Vol 3. London, New York, 1987, lk 687.

³¹ Vaba Eesti Sõna, 28. mai 1959; vt ka *Equilibrium and Growth in the World Economy. Economic essays by Ragnar Nurkse*. Cambridge, 1961, lk VII-XIII.

Õppeaasta 1958–1959 veetis Ragnar Nurkse Ford Foundationi stipendiaadina põhiliselt Genfis, pidades seejuures loengud mitmel pool Euroopas. 1959. aastal nimetati ta Princetoni Ülikooli majandusprofessoriks ja rahvusvahelise rahanduse osakonna direktoriks, ent ta suri enne, kui jõudis asuda täitma neid ametikohuseid. Veidi aega enne surma, aprillis 1959 kutsuti Nurkse Stockholmi Ülikooli pidama Knut Wickselli mälestusloenguid³².

Ragnar Nurkse edukas teadlaskarjäär lõppes ootamatult. 6. mail 1959, vahetult pärast tagasipöördumist Stockholmist, jalutas ta Genfi järve kirdenurka jääva Mont Pelerini nõlvadel. Seal tabas teda südameatakk. R. Nurkse maeti lähedalasuva Vevey linna kalmistule. Muide, vaevalt mõned kuud enne teda oli surnud professor Nikolai Köstner.

Järelehüüded Ragnar Nurksele ilmusid lisaks New Yorgi Vaba Eesti Sõnale ja Meie Teele ka New York Timesis, New York Herald Tribune'is jm. 1965. aastal loodi Columbia Ülikoolis R. Nurkse nimeline õppetool.

PS Artikli autor ja Eesti Pank on tänulikud mis tahes Ragnar Nurkset puudutava info eest. Autoriga võib ühendust võtta aadressil kalev.kukk@starman.ee

Veebruar 2004

³² Nurkse, R. *Patterns of Trade and Development. Wicksell Lectures 1959*. Stockholm, 1959.